

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság V. rendes közgyűlése. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1917. évi márc. hó 31-én tartotta ez évi rendes közgyűlését.

Elnök: Négyesy László.

Jegyző: Kéký Lajos.

Jelen voltak: Pintér Jenő szerkesztő, Ágner Lajos pénztáros és Ady Lajos, Baros Gyula, Alszeghy Zsolt, Bajza József, Binder Jenő, Császár Elemér, Császár Ernő, Dengl János, Erdélyi Lajos, Ferenczi Zoltán, Földessy Gyula, Gedai József, Glatz Ernő, Gulyás Pál, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Huszti József, Korpás Ferenc, Lukinich Imre, Morvay Győző, Oberle Károly, Olgyai Bertalan, Pais Dezső, Papp Ferenc, Radnai Oszkár, Riedl Frigyes, Sajó Sándor, Sebestyén Gyula, Sík Sándor, Solymossy Sándor, Szegedy Rezső, Szemkő Aladár, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tompa Béla, Trócsányi Zoltán, Váczy János, Várdai Béla, Velledits Lajos, Versényi György, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla tagok. (Összesen 47.) Ezenkívül számos vendég.

1. Négyesy László elnök a elnök az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt elnöki beszéddel a közgyűlést megnyitja.

2. Kéký Lajos jegyző, mint a hadbavonult titkár helyettese, előterjeszti az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt titkári jelentést, melyet a közgyűlés egyhangúlag tudomásul vesz.

3. Elnök indítványára a közgyűlés szavazatszedő-bizottsággul Oberle Károly elnökle alatt Pais Dezsőt és Zolnai Bélát küldi ki. Elnök elrendeli a választmány kisorsolt egyharmadára a szavazást s a szavazatok összegyűjtéséhez szükséges rövid időre a közgyűlést felfüggeszti. Miután a bizottság a szavazatok összeszámlálása végett a mellékterembe vonult, elnök a gyűlést ismét megnyitja.

4. Császár Elemér felolvassa *Arany mint irodalomtörténetíró* c. tanulmányát. Elnök a közgyűlés nevében és élénk helyeslése közt meleg köszönetet mond a tartalmas és szép előadásért.

5. Tolnai Vilmos előterjeszti a pénztárvizsgáló-bizottság jelentését a Társaságnak 1916. évi bevételeiről, kiadásairól és vagyonmérlegéről, továbbá az 1917. évi költségelőirányzatról. Mindezt a bizottság rendben találta. A közgyűlés a jelentést tudomásul veszi, a pénztárosnak az 1916. évre a fölmentést megadja, lelkiismeretes tevékenységéért köszönetet szavaz neki

s egyszersmind köszönetet mond a pénztárvizsgáló-bizottságnak szíves fáradozásáért.

6. *Elnök* indítványára a közgyűlés köszönetet mond a titkárhelyettesnek s a szerkesztőnek buzgó munkásságukért.

7. *Oberle Károly*, a szavazatszedő-bizottság elnöke, kihirdeti a szavazás eredményét. Összesen 42 szavazatot adtak be. Megválasztottak választmányi tagokul: Békefi Remig (42), Bleyer Jakab (40), Erdélyi Pál (39), Ferenczi Zoltán (42), Gálos Rezső (39), Gragger Róbert (42), Greksa Kúzmér (41), Gulyás István (42), Gyöngyösy László (40), Gyulai Ágost (41), Harsányi István (42), Jánosi Béla (42), Kelemen Béla (42), Kiss Ernő (41), Kőrös Endre (39), Kürti Menyhért (42), Loósz István (42), Morvay Győző (új, 40), Német Károly (38), Pap Károly (42), Pitroff Pál (új, 40), Itadó Antal (38), Riedl Frigyes (42), Sebestyén Gyula (41), Szegedy Rezső (új, 42), Vadász Norbert (42), Vargha Damján (42), Veress Samu (42), Vizsota Gyula (42), Zlinszky Aladár (42), Zolnai Béla (40). Ezekon kívül szavazatokat kaptak még: Solymossy Sándor (4), Velledits Lajos (2), Czóbel Ernő (1). Elnök a megválasztottakat a választmány tagjainak jelentvén ki, köszönetet mond a vendégeknek és tagoknak szíves érdeklődésükért. Ezzel a közgyűlés véget ért.

A közgyűlést *választmányi ülés* előzte meg.

Négyesy László elnöklete alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Agner Lajos, Baros Gyula, Császár Elemér, Császár Ernő, Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Hegedüs István, Pais Dezső, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Sebestyén Gyula, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Váczy János, Várdai Béla, Versényi György, Vizsota Gyula, Zlinszky Aladár és Zolnai Béla választmányi tagok. Jegyző: Kéký Lajos.

1. Elnöklő alelnök üdvözlí a megjelenteket s egyszersmind közli, hogy elnökünk súlyos betegségből gyógyulva föl, üdülés céljából a fővárostól távol tartózkodik. A választmány örömét fejezi ki az elnök úr fölgyógyulásán s legjobb kívánságait üdüléséhez.

2. Jegyző jelenti, hogy Szász Károly és Zoltvány Irén alelnök urak s Vargha Damján választmányi tag levélben kimentették távolmaradásukat. Tudomásul szolgál.

3. Jegyző jelenti, hogy a közgyűlésnek a mult választmányi ülésen megállapított tárgysora az elnök úr betegsége miatt, ideje a széninséggel kapcsolatos miniszteri rendelet miatt szenvedett változást. Tudomásul szolgál.

4. Jegyző jelentése alapján új rendes taggá választatik: dr. Lukinich Imre, egyetemi magántanár, Budapest (aj. Tolnai Vilmos).

5. Tolnai Vilmos a pénztárvizsgáló-bizottság nevében jelenti, hogy megbízatásukban eljárak s erről írásbeli jelentésben számolnak be. A választmányi ülés a jelentést a közgyűlés elé terjeszti s a bizottságnak köszönetet mond szíves fáradozásukért.

6. Jegyző előterjeszti a mult ülésen Pintér Jenő indítványa pénzügyi lehetőségének megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését. A bizottság a Társaság vagyoni állapotának megvizsgálása után javasolja, hogy folyó-

iratunk munkatársainak tiszteletdíja ívenként 80 koronában állapítottassék meg s egyszersmind javasolja azt is, hogy folyóiratunk előfizetési díja 1918 jan. 1-től kezdve 15 koronáról 20 koronára emeltessék, a rendes tagok évi 10 korona tagdíjának változatlanul hagyása mellett. A választmány mindkét indítványhoz egyhangúlag hozzájárul s határozattá emeli.

7. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Márc. 27-éig bevétel 7976.75 korona, kiadás 1660.42 korona, maradvány 6316.33 korona. Örvendetes tudomásul van.

8. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Hegedüs István és Szinnyei Ferenc választmányi tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A számvizsgáló bizottság jelentése. Jelentés a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárának és zárószámadásának megvizsgálásáról. I. A mai napon megvizsgáltuk a pénztáros 1916. évi számadásait (a pénztári főkönyvet, a zárószámadást és a vagyommérleget) s azt találtuk, hogy a bevételek összege volt: 15,084.72 K, a kiadások összege 14,435.80 K, 1916 december 31-én pénztári maradék 648.92 K.

Megállapítottuk, hogy a pénztári eredménynek ez az alakulása ebben az évben is a folyóirat terjedelmének csökkenése által jött létre, amire a Társaság kénytelen volt a nyomdai árak óriási emelkedése miatt.

II. A Társaság vagyona: 8388.92 K (nyolcezerháromszáznyolcvannyolc K 92 f); ebből 4700 (négyezerhét száz) K hadikölcsönben van, a kötvényeket a Pesti Kereskedelmi Bank margitkörüti fiókja őrzi; a többi részint készpénz, részint hátralékos tagsági díj.

III. A számadások részletes megvizsgálásából újból meggyőződünk arról, hogy a Társaság pénzügyeinek kezelése pontos, minden részletében lelkiismeretes. Javasoljuk, hogy a t. Közgyűlés *dr. Ágner Lajos* pénztárosnak az 1916. évre a felmentést a szokásos fenntartással adja meg s működéseért fejezze ki köszönetét. Egyszersmind a felmentést a számvizsgáló bizottság részére is kérjük. Budapest, 1917 január 14-én. *Imre Sándor* biz. tag, *Tolnai Vilmos* biz. elnök, *Oberle Károly* biz. tag.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság zárószámadásai az 1916. év végén.

I. Bevétel.

	Kor.
1. Maradvány a mult évről	1277.40
2. Alapítvány	200.—
3. Tagsági díjakból	4638.99
4. Előfizetésekből	3424.—
5. Füzetek eladásából	153.28
6. Kamatokból	391.05
7. Államsegély	4000.—
8. Budapest székesfőváros segélye	1000.—
Összesen	15084.72

II. Kiadás.

1. Franklin-Társulatnak a folyóirat nyomtatása- és expedálásaért	9613·27
2. Nyomtatványokért	383·96
3. Postaköltség	87·71
4. Irodai költség	381·47
5. Írói tiszteletdíjak	1619—
6. Tisztviselők tiszteletdíja	1691—
7. Kereskedőknek engedmény	244·95
8. Törzsvagyonhoz csatoltatik	200—
9. Maradvány az 1916. év végén	648·92
10. Szolgáknak, asztalosnak	214·44
Összesen	15084·72

Költségtervezet 1917-re.

Bevétel.

	Kor.
1. Maradék 1916-ról	648·92
2. Tagdíj-hátrálék	1500—
3. 1917. évi tagdíj	4600—
4. Előre fizetett tagdíjak	500—
5. 1917. évi előfizetések	4500—
6. Füzetek	200—
7. Kamatok	400—
8. Államsegély	2000—
9. Budapest székesfőváros adománya	1000—
Összesen	15348·92

Kiadás.

	Kor.
1. A folyóirat nyomtatása és expedálása	10000—
2. Tisztviselők tiszteletdíja 1917.	1700—
3. Írói tiszteletdíjak 1917.	2000—
4. Szolgák	100—
5. Nyomtatványok	400—
6. Irodai kiadások	400—
7. Kereskedőknek engedmény	200—
8. Postaköltség	100—
9. Vegyes	100—
10. Egyenleg az 1917. évi maradék	348·92
Összesen	15348·92

Az Arany János-Társaság pályatétele. Az Arany János-Társaság nagy költőnk születése századik évfordulója alkalmából a következő pályatételt tűzi ki: *«Arany nyelv-művészete.* A pályaműnek Arany összes műveire, így műfordításaira is, ki kell terjeszkednie. Jutalma *egyezer korona.* Az idegen kézzel vagy géppel írott művet jelíges levéllel 1918. január 31.-ig kell az Arany János-Társaság főtítkárához beküldeni. Az credményről a Társaságnak 1918. február havi közgyűlése dönt. Temesvárt, 1917 márc. 8. Szabolcska Mihály s. k., elnök, Csukovits Sándor, s. k., főtítkár.

«Uj Irodalom.» A világháború kellős közepén, mintha az irodalmi témák boldog aranykorát élnék, egy kis írói csoport *A Tett* (1915. nov. 1. óta), később *Ma* címen irodalmi és kritikai lapot indított, irodalmunk «megújhdását» tűzve ki céljának. Nem lehet szándékunk e folyóiratban ezt a különben is jelentéktelen szépirodalmat kritizálni, csak annyiban foglalkozunk vele, amennyiben kritikai irodalmunkban — bizonyos elvek és szempontok programmszerű fölvetése által és önmagában is hívva a kritikát — némi mozgalmat támasztott föllépésük.

Maguk a *Tett* munkatársai különböző kritikai és elméleti cikkeiben igyekeztek beharangozni az «uj irodalom»-nak, a tizedik számban aztán vezérük, Kassák Lajos, tizenkét pontban foglalt hivatalos programjukat adta közre. Rákosi Jenő a *Budapesti Hírlaphan* (1916. évf. v. ö. folyóiratszemlének) érthető haraggal támadt rájuk (v. ö. még: *Magyar Kultúra* 1917. 192. l.), és míg az *Uj Nemzetek* Csongor nevű írója (1916. 8. sz., v. ö. folyóiratunknak: 1916. 254. l.) gúnyos hangon pellengérezte ki futurista verseiket, Babits Mihály a *Nyugat* (szept. 1.) lapjain komoly megfontolás és bírálat tárgyává tette elméleti és megvalósított programjukat (v. ö. folyóiratunk: 1917. 117. és 82. l.). Érdekes volt látni, hogy a *Nyugat*, mely tizedik évfolyamába lépve az egykor forradalmi lapból általában komoly hangú és lehiggadt szemlévé érlelődött, most ugyanazokkal a vádakkal illeti az új fiatalokat, amint vádak annak idején magát a *Nyugat*-ot is nem méltatlanul érték. Érthetelenséget és izléshiányt vet szemére az utánajövőknek és ha valamikor a *Nyugat* Ignotusnak azt az aforizmáját írta zászlójára, hogy: «a multtal szemben csak egy kötelességünk van: elfelejteni» — most már a *Nyugat* szállt síkra a hagyományok megtartása mellett. Viszont a *Nyugat*, mely annak idején az Arany-opigonok önmagát kiélt iránya ellen indított reakciót, most maga is azt a — joggal — szemrehányást vehette fejére, hogy «stagnál» és «halálszagú» (v. ö. *Ma* 3. sz. Kassák Lajos: *A tíz éves Nyugat*). Babits cikkére Kassák megtette ellenvetéseit (*Nyugat* szept. 16.), s a viszonyválással még mindig nem zárult le az ügy. Nemsokára ugyanis az ügyesség politikai okok miatt betiltotta a már tizenhét számra visszatekintő *Tett*-et s mintán a lap *Ma* címmel 1916 novemberében újra életre kelt, az új irodalmi és képzőművészeti folyóirat hívei december 3-án a Galilei-Körben izgalmas vitaestélyt rendeztek, hol a Kassák előadása (*Szintetikus irodalom*) után megindult vitában a komoly és zajos konzervatív ellenzék nagy számban volt képviselve. Erről a vitaestélyről a uapilapok is tudomást vettek s a *Ma* azóta az ötödik számig eljutott, sőt hívei ki adtak már egy *Uj költők könyve* (1917) c. lírai antológiát is.

Miről van itt voltaképen szó? Elméleti cikkeiken keresztül talán megérthetjük őket, mert ezek — bár itt-ott bombasztikus és föllengző a stílusuk gyökeresen elütnek folyóiratuk közderültséget keltő szépirodalmi részétől.

Talán első pillanatra különösnek látszik, de tény, hogy a háborúnak köze van ezekhez a próbálkozásokhoz. A háború irodalmi életünkbe az első időkben a zavar és tájékozatlanság érzetét hozta. Azon a kishitű

ijedelmén, hogy kulturának és irodalomnak vége, hamar túltette magát a közönség: a velünkszületett esztétikai ösztönt a háború még szította és soha olyan érdeklődést könyvek és színház iránt nem tapasztaltunk, mint azóta. De magunkra eszméltünk és maradtak nyomasztó kérdések: mi lesz az irodalom háborúelőtti irányával? Nemcsak a *Tett*-ben, hanem másutt is fölvetődött a probléma, hogy minő hatással lesz a világháború irodalmunkra. Nem képzelhető, hogy ez az óriási mézárszék minden magáraébresztő emlékezés nélkül lecsúszhasson a nagy tömegek, az emberiség eszéről. (*Kassák Lajos: Programm, A Tett* 10. sz.). Mi lesz az amúgy is kiérdemesült dekadens költészettel, a heneu individualizmussal, melyet legyűrt az állameszme üdvös abszolutizmusa? Megállhat-e az egyéniség romantikus kultuszának Nietzsche-i öröksége, az egocentrikus művészi világnézet, melynek képviselői, az esztéták, az egyén-fölszabadító renaissance-kor után sóvárogtak és az életben csak élményeket kerestek, a művészetet csak szép játéknak tekintették?

Ha individualizmus alatt az egyéniség túlzott kultuszát és a művészeknek a tömegetől való exkluzív elfordulását értjük, — gondoljunk például a Balázs Béla lírájára — akkor a *Tett* írói nem individualisták. Sajnos, ők úgy látszik maguk sincsenek tisztában ezzel a fogalommal, mert többféle-képen értelmezik, amiből ellenmondások támadnak. Idézik, hogy a háborút az individualizmus csodjének «mondják az emberek», konstatálják, hogy «az egyéni akaratot a centrális akaratban való elhelyeződésre» kényszerítették az események és «a társadalom újból győzedelmeskedett az individuuum fölött», de nem palástolják rokonszenvüket «a szenvedők és elnyomottak panasza» iránt (*Vajda Imre: Dózsa György ébresztése, A Tett* 7. sz.). *Haraszi Zoltán* nyíltan ki is mondta, hogy az individualizmust nem söpörheti el a háború, mert «az individualizmus alapföltétel — nélküle nincs művészet», és «művészi eredményhez csak egyéni kiélés vezet» (*A betűktől az istenig, A Tett* 3. sz.). Egyik versüknek homályos mottójában ez van: «a mumussá emlegetett, énségnek bukásakor» (*A Tett* 4. sz.). De *Vajda Imre* és *Haraszi Zoltán* cikke ellenére is, a *Tett* írói nem a régi értelemben vett individualisták. Mert ők nem a régebbi tétlen, önmagába merülő költészetet akarják, hanem mint látni fogjuk, éppen ezzel szemben a nagy közösségre ható tevékeny, szociális irodalmat szeretnék megvalósítani.

A dekadens irodalom és a «parnassien» ötvösművészet, melyben a líra természetesen előtérbe nyomult, egyre finomodó arisztokratizmus-sal szűkítette a maga közönségének körét. Ezen az átlag fölé emelkedő színvonalon a művészet nem a nagy közösségbe olvadás, az élet teljességének kifejezése lett, hanem exotikum és a raffinált szépségek, a kivételes lelki jelenségek keresése. Annak a változásnak a fordítottja ment végbe, amilyennel *Petőfi* a *Vörösmarty* és *Bajza* artisztikumát és arisztokratizmusát a népies nagyközönség irodalmává demokratizálta. Most — mutatis mutandis — ez lenne a célja a *Tett*-nek is, aminthogy ez amúgy is szükségképeni következménye a fejlődés, az akció-reakció, hullámművészetnek. Céljuk — és ez helyes, mert összhangban van egyéb törekvéseikkel,

amint a *Nyugat* álláspontja is művészi elveik természetéből sarjadt — öeljük: «az ember egocentrikus életfölfogását a kollektív érdekek felé kiterjeszteni» (*Wirkmann Imre: A Kisfaludysták Shakespeare-cécójához* [! ?] *A Tett* 14. sz.). A költő «ne csak magát szeresse, ne pusztán magát keresse», hanem «tárja szét a két kezét s engedje hadd foghassa meg mindenki» (*Halasi Andor: Új irodalmi lehetőségek, A Tett* 2. sz.). «Az irodalom nem elégedhetik meg többé dekadens magára dicsőülésével» (*Kassák: Programm*). «Mehalt az irodalmi és művészeti esztétizmus» és «egy új szociális irodalom fog következni a tegnap és ma individuális művészete után» (*Szabó Dezső: Keresztelőre, A Tett* 1. sz.).

A *Tett* «világnézete» nem a szemlélődés, hanem a cselekvés. Innen a folyóiratuk büszkélkedő címe is. «Az impresszionizmus az uri tétlenség, a céltalanság, a felelőtlenység, az inyenység, a romlás költészete volt», «a költő a megismerés meddő passziójának élt» (*Halasi Andor i. h.*). Ez ellen fordulnak ök és nemcsak az irodalom, hanem a társadalom «forradalmát» is deklarálják. Nem kell többé — mondják — «az elsenyvedt, tétlenül tétovázó, elnyűtt metafizikai sablonokban tetszelgő játékosdi» (*Haraszi Zoltán i. h.*). «A l'art pour l'art boci-boci tarkája [= öncélú, tendencia nélküli művészet] egy időre érdektelenné lesz. A jövőt alakító, forrongó, nagyszerű humanumoknak ebben az új, izzó kaoszában minden splendid isolation, tour d'ivoire, énekeskedés, szópecérség hiábavaló mókává szegényül. A művész, az író megint munkás lesz» (*Szabó Dezső i. h.*). *Kassák* Lajos programmul tűzi ki, hogy az irodalomnak «mint a haladás legfanatikusabb szószólójának szerepet kell kierőszakolnia az alapozó és irányító fórumokon» (*A Tett* 10. sz.). Az ő irodalmuk «agresszív művészeti mozgalom» akar lenni (*Kassák Lajos: A Tett* 12. sz.).

Ez a program a futuristákéval egyezik. Esztétikai következménye, hogy a pesszimizmus és a szentimentalizmus helyett az életörömöt és optimizmust akarják érvényre juttatni az irodalomban. Ne gondoljuk, hogy a *Tett* az első, mely erre az útra lépett, ez logikus reakciója a dekadens halálköltészetnek — *Sík Sándor* és *Gyóni Géza* is, a nyugatos költészet fegyverzetében, ezen az úton harcolnak — és már az «előző generáció» [= a *Nyugat*] iránya sem merült ki a «sápadt tespedés»-ben, a «világfűjaldalmas hangulatpepecselések»-ben és «pálmaházi hangulatokban. Mindenesetre van része a háborúnak is abban, hogy a *Tett* most a «tudatos akarat líráját» szeretné megvalósítani (*Kassák*). Ide tartozik az «alkotó erők dicsőítése», mely programjuk hatodik pontja. Lírájuk tartalma lesz: «az erő és akarat, mint az egyetlen maradandó művészi abszolútum» (*Kassák Lajos: Az új irodalom, A Tett* 17. sz.). «A sok halál után nagyon élet lesz irodalom» (*Szabó Dezső i. h.*). «Eddig nem termett drámákat az életünk, — írja *Halasi Andor* (*A Tett* 6. sz.) — jöjjenek az életerős tragédiák.» Ez mind helyes, okos és korszerű elv, minden attól függ, hogyan valósítják meg. «Forradalom» azért még nem szükséges a megvalósításukhoz. És egyelőre még bajos lesz leszorítani a régebbi érzelmes irányt. A háborús költészet legszebb és legemberibb termékeit nem a tetterős pátoz, hanem az «erőtlen» melankólia és fűjaldalmas elégia

váltotta ki. A tespedt primitívkedés, a sápadt preraffaelitizmus még köteteket termel (Keleti Artúr). És ott van a «biedermeierizmus» ragadós divatja, mely ellen hiába lázonganánk, mert Németországból és Ausztriából szükségképen csapott át hozzánk és ha nem vált modorossá, olcsó hatáskereséssé, hozott létre irodalmi értékű, multa eszméltető műveket, példa rá a Tormay Cécilienek Péczely-díjjal koszorúzott *Régi háza*. És ha a dekadenciának bealkonyult is, a hangulati líra még távol van attól, hogy kiélte volna magát.

Rátérhetünk az «új irodalom»-nak egyik alapjában abszurd elvére, amit ők maguk így fogalmaztak meg: elvetni *mindent* «ami a tegnapi művésznek alkotó forma, vagy tartalmi lényeg volt» (*A Tett* 154. l.). Hiszen ez valóságos irodalmi anarkia — kiáltott föl joggal Babits Mihály. Olasz futuristáknál még némileg érthető elv ez, mert ott a multat lehet úgy érezni, hogy nyomasztóan fekszik rá a jelenre, de nálunk legföljebb csak mosolyogni szabad ezen az amúgy is lehetetlen törekvésen. Nekik azonban még ez sem elég. Programmul tűzik ki «a témakör *esztétikai korlátok nélküli* kiszélesítékét.» (*A Tett* 203. l.). Még a túlzó naturalisták sem csaptak a művészeknek — szépnek és rútnek — ebbe az egyenes tagadásába. Ez lehet a természettudomány álláspontja, mely előtt az útszéli féreg és az emberi koponya egyformán értékes, de nem a művészeté, mely az izlés véges korlátai között mozog. Minden művészi reakció az esztétikai korlátok kiszélesítésével lépett föl, disszonanciákat hozott, melyek beolvadva a hagyományba, új harmóniát alakítottak, de arra még nem akadt példa, hogy egy új iskola programmszerűleg a harmóniatlanságot és művésziatlanságot hirdette volna. Még azzal sem menthetjük ezt az «új irodalmat», hogy — mint a *Nyugat* esetében — az első túlzások eredményeképpen le fog higgadni valami csöndesebb újítás, mert náluk az esztétikai korlátok kiszélesítése nem kvantitatív tendencia, hanem kvalitatív követkelemény. Végre is a művésztől nem lehet kizárólagos «salon des refusés»-t csinálni. Ami egyedül megengedhető a témakörök kiszélesítésében, az, hogy lehetőleg a legmodernebb témákat választják: «énekebe olvasztani a lélek misztériumát, a vér és hús erotikus nagyszerűségét [ebben már a dekadensek, Szilágyi Géza stb., megelőzték őket], a szemétdomb [!] tavaszi mérég párázását, a technika végtelenre éhes marconigráfiáját, a globuszt mérő lokomotivokat, az eget tapogató «roplánokat»» (*A Tett* 154. l.). Ezek az ő «chaotikus», «forróbb, élettel lelkesebb» mondanivalóik.

Ennek a modernségnek azonban van egy kellemetlen mellékhatása: a programmszerű nemzetköziség. «Az új irodalom nem lehet faji vagy nemzeti öncél» (*Kassák: Program*)! A háború ellenére is «nemzetközi számot» állítottak össze a logkülönbözőbb nemzetiségű írók műveiből (*A Tett* 26. sz.), — a *Ma* első számának címlapján egy cseh festő futurista rajza éktelenkedik — ezzel is dokumentálni akarva, hogy tartják velük a rokonságot az «újuló magyar ugaron» (*Kassák Lajos: Jelzés a világra, A Tett* 16. sz.). Valóban, erre már csak az ügyészség elkobzási rendelete következhetett. Mert itt — épen a *Tett* «művészi elvei» alapján — nem ártatlan költői motivumról, megengedhető szimpátiák «játékosdi»-járól van szó, hanem a közre veszedelmes életprogramról.

Az «esztétikai szempontok» száműzése mellett másik sarkpontja programjúnknak a «végtelen»-nek kifejezése. «Az új irodalom glorifikált ideálja a végtelenbe derülő Ember» és a «kozmosz teljessége» (Kassák). «A Tett kilép a lélek atmoszférájából. A teologikus világrendet, a kozmoszt énekli meg» (Vajda Imre: *Világnézet, A Tett* 5. sz.) Ez a kérdés nem oly egyszerű, mint első pillanatra látszik, mert a belső forma lényegébe vág ami az ő esetükben szavakkal nehezen közelíthető meg. Hogy megérthessük őket, a költői formák fejlődési során régebbre kell visszanyúlnunk. Ha vesszük Petőfit, az ő álláspontja a természettel szemben leíró, a valóságot lehetősen hűn ábrázoló. Nyílt szemmel nézi és plasztikusan tükrözi vissza a dolgokat, képzelete nem lépi túl a valóság formáinak határait — csak életet és mozgást visz a látott képbe és leírásai konkrétul lokalizálhatók a természetben. Ezzel szemben pl. Ady Endrénél és újabb költőinknél elmosódnak a valóság körvonalai. Képek helyett látomásokat írnak le, az ő valóságuk nem konkrét, egyedi valóság, hanem általános, időtlen, elvont, képzeleti világ, mely sokszor csak arra való, hogy a költő a saját lelki életét szimbolizálja vele. Képeik által elérték, hogy sok homályos hangulatot, tudatossá alig vált érzéseket tudtak kifejezni. A *Ma* híveinek azonban még ez sem elég. Ők is elvetik a naturalizmust, — Verhaerenben a «naturalizmus fölé izmosodó poétát» gyászolják (*Ma* 3. sz.), — ők is egy víziókban elképzelt, stilizált világot akarnak kifejezni, de ők még tovább mennek a megkezdett úton és szavakba akarják sűríteni a «világ essenciáját». (Kassák Lajos: *Szintetikus irodalom, Ma* 2. sz.) Ott folytatják — mondják jellemzően — ahol az előző irány legtúlzóbb szélsőségei megállottak: az Ady Endre *Fekete zongorájánál* és Révész Béla *Vonagló falvak* (1914) c. regényénél. A *Fekete zongoráról* — mely annak idején nagy föltűnést, és vihart támasztott — írta Ignotus (*Kisérletek* 1910. 208. l.), hogy nem érti, de nagyon szép. Ahogy a *Fekete zongora* nem leírni, hanem a szavak mögötti hangulatokkal megéreztetni, sejtetni akarja az élet tragikumát, úgy szeretnék ők az egymás mellé, minden logikai összefüggés nélkül odadobált szavak mögött ráeszméltetni az olvasót a végtelenre, a «transzcendentális perspektívákra». (Haraszi Zoltán i. h.) «Látomásaik nem az objectumok sivár elméletében, hanem egy világösszefoglalás fenyegető színeiben villognak fel» (*Ma* 37. l.). Ha ők azt mondják: «unalom», ebben a szóban — szerintük — éreznünk kell minden unalmat a világon, ami csak elgondolható, tehát az unalmat, mint fogalmat! Ez megint egy alapjában megingó törekvés. Mert mi lesz az a kényszerítő erő, mely az olvasót ráveseti arra, hogy a szavakat ne konvencionális értelemben fogja föl, hanem csak szurrogatumoknak tekintse őket, kifejező eszköznek valami belülről vízióknak kivetített, fogalmi, minden konkrét esetre végtelenül kiterjeszhető világra, hogy a leírt cselekményekben, verseik «novellisztikus elem»-ében ne öncélt, hanem hangulatszállító anyagot lásson, hogy, egyszóval, ne lássa a fákat, csak mögöttük az erdő sötétjét? A valóságot ők tetszésszerint fölhasználható anyagnak tekintik: ez a végletekig hajszolt expressionizmus álláspontja. Minden művészetben — csak egy közismert példára, a Michelangelo Medici-emlékének szimbolikus alakjaira

hivatkozom — van valami *expresszionizmus*: a valóság arányainak mérsékelt megbontása, egyes részek céltudatos hangsúlyozása, megváltoztatása a kifejezés érdekében — de a *Ma* szabállyá emeli a kivételt, mindenkori és kizárólagos alkalmazást követel az esetleges és részleges helyett, mely a valóság képét még nem forgatta föl gyökerestül. Elvük tulajdonképpen nem más, mint a festészből az irodalomba átültetett *futurizmus*.¹ Mesterük ebben az olasz Marinetti, kinek «Csata» c. őrült nyelvzagyvalékát magyar fordításban közlik (*A Tett* 15. sz.). A futurizmus pedig zsákutója a művészetnek: megfesteni nem valami látott dolgot (realizmus) vagy elképzeltet (romantika), sem pedig egy tudatos kifejezendő cél elérésére megmásított valóságot (expresszionizmus) hanem azt a zavaros lelkiállapotot, mikor félálomban, vagy félig behunytt szemmel az ember fején keresztül gomolyognak a valóság képzet-törödékei. Ismeretes a «Rázó kocsi» aláírást hirhédtt képük vagy a Severini «Pan-Pan tánc»-a, mely utóbbi még az egyetlen esetleg elfogadható témáját tudja kifejezni a futurizmusnak: a bálterem kavargását, melyben a valóság elemei, ha nem izolálva nézzük őket, egy nagy kaoszban olvadnak össze. Ilyesvalamit akadnak a *Ma* hívei: kifejezni a tudatban egy pillanatba sűrítendő és a tudaton keresztülvonuló végtelen sokaságát a gondolatoknak és érzéseknek. Ez az, amit ők *szintétikus irodalomnak* neveznek (Kassák: *Ma* 2. sz.). Hogy ez mennyire nem sikerül nekik, mutatja, hogy az elveiket ismertető és magyarázó cikkeken kívül még futurista és expresszionista rajzokat is mellékelnek verseik mellé, hogy törekvéseiket szemléltessék: mindez már a priori költői eszközeik elégtelenségét, csődjét jelenti. A futurista és «szimultanista» elvek a festészből komikus ákom-bákomot, a költészből értelmetlen hangzavart csinálnak. Révész Bélára is hivatkoznak, aki valóban szintén «szintétikus» író. Csakhogy a *Vonagló falvak* sokkal mérsékeltebben alkalmazza ezt az elvet, mint ahogy a *Ma* akarná. Ennek a regénynek nincsen főhőse, nincsen — konvencionális értelemben vett — cselekvénye sem, hanem elhelyett homályosan terjengő tömeghangulatokat kapunk, az író nem egy személy lelkébe helyezi a témát, hanem az embereket összekapcsoló közösséget érzeteti: a falu népét, mely — az Amerikába vándorolt férfiak távollétében — «vonaglik». Majd minden mondatának több alanya és többesszámú állítmánya van és egyszerre több helyre lokalizálható a tartalma. De a sok vízió, ami már itt fárasztó, az a *Má*-nál bántó modorosságot követel az írótól és egyelőre csak a szándékot látjuk: valami határozatlan metafizikai sóvárgást a végtelen felé (Haraszi Zoltán i. h.).

Van még egy elve a *Má*-nak: a *szabad vers*, mint az «új költészet» formai követelménye. Megkövetelni minden költőjüktől a — ritmus, rím és szótagszámlálás nélküli — szabad vers kizárólagos használatát, ez — eltekintve attól, hogy a verset prózává silányítja le — megint csak erőltetett modorosságra vezet. De amennyiben az ő ditirambikus és rapszodikus

¹ A futurista költőkről v. ö. Balla Ignác: *Új Idők*, 1913. I. 146.; Kosztolányi Dezső: *Modern költők*. 1916. és Karinthy Frigyes paródiája: *Pesti Napló* 1917. márc. 29. sz.

érzéseik, mindent átölelni akaró ideges nyugtalanságuk önként kívánczik a szabad vers formájába: ez ellen nem lehet semmi kifogásunk. Összhangban áll ez a többi elveikkel: «teljes szabadság úgy a mondani valók megválasztásában, mint a téma kidolgozási módjában» (Kassák). Hogy a szavak összeválogatásában és új szavak alkotásában is milyen «forradalmi» és megtévelyedett izlést áruznak el, az már kritikai cikkeiből is kiviláglik.

Ezekben akartuk a *Tett* és a *Ma* kritikai elveit — *Folyóíratsszemlének*-ből kiszakítva — ismertetni. Verseik és prózájuk bírálatába — bár jó-hiszemőségüket nem akarjuk kétségbe vonni — itt nem bocsátkozunk. Hogy lesz-e sikerük az önálló szerepben azt úgy sem ideális tényezők döntik el. A *Nyugat* sem azért boldogult, mert a közönség belátta, hogy szükség van új irodalomra, hanem mert voltak anyagi eszközei hozzá, hogy egy nemzedék néhány tehetséges emberét a maga táborába gyűjtse és mert politikailag is már eleve az olvasóközönség egyik széles rétegére támaszkodhatott.

ZOLNAI BÉLA.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Goriupp Allsz: Döbrentei Gábor nyelvújítása. A Nyelvészeti Füzetek 76. száma, Budapest. 1916. 56 l. Ára: 1 korona.

Döbrenteit általában az ortologusok közt szokták emlegetni különösen a Kazinczyval történt szakítása idejétől, 1824-től kezdve, mikor határozottan szembeszállott azok felfogásával, akik a mester tanítása értelmében a stílus szépségét és hajlékonyságát a nyelvhelyességnek fölébe helyezték. A szerző e felfogással szemben kimutatja, hogy Döbrentei egészen pályája végéig egyike volt a legtermékenyebb újítóknak. Nyelvújításának elvei általán helyesek és mérsékelték voltak, s különösen az idegenszerű szólások, szerkezetek átvételét utasította vissza. Ajánlott vagy használt új szavai közül sokkal több terjedt el és vált közhasználatúvá az 1824. előtti években, mint Kazinczyéktól való elválása után. Ebben, mint a szerző helyesen jegyzi meg, nagy része lehetett Döbrentei azidőbeli népszerűtlenségének a *Conversations Lexicon* pöre miatt. Hozzátehetjük még, hogy Döbrentei nehézkes stílusa és különösen a Régi Magyar Nyelvemlékek kiadása óta erőltetve régieskedő nyelve sem látszott követendő mintának a feltörekvő, ifjabb költői és prózai nemzedék szemében, amely mégis csak a Döbrenteitől élesen támadott Kazinczyék vállain emelkedett fel. Benne azidőtt már inkább csak a pártfogó és kevéssé avatott főúri körök látták még a kiváló szakférfit és jeles magyar író.

A tanulmány szerzője lelkiismeretes munkával állítja össze Döbrentei újításait. Legnagyobb számmal szerepelnek ezek között az újszerű összetételek, továbbá az újonnan képzett szók és a tájszók. Elég tekintélyes számban igyekezett Döbrentei főleveleníteni régi szókat is. Feltűnően kevés nyelvújításban az elvonással alkotott szó (a szerző mindössze kettőt említ.) Általában tehát ő sem követ más útakat, mint akár Kazinczyék, kiktől nem is új szavaik alkotásának módja miatt vált el, hanem magyartalanságaik kifejezéseiknek, stílusuknak idegenszerűségei miatt.